

ЗНАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОЛЮДНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Малікова А.О., здобувач освітнього ступеня магістра 1-го курсу навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **Лапка Оксана Ярославівна**.

Однією з найважливіших проблем сучасного суспільного розвитку є питання взаємовідносин держави і громадянина через формування ефективних національних та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. Адже наявність чи відсутність основних прав і свобод людини і громадянина є найяскравішим показником ступеня розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави. [1, с. 56] Країни Європи пройшли досить тривалий шлях від прагнень створення об'єднаної Європи до існування Європейського Союзу (далі – ЄС) у його сучасному вигляді. Понад 60 років відбувається моделювання правових засад інтеграції європейських держав в економічних та політичних відносинах [2, с. 99].

Україна від початку свого державного будівництва виявила намір посісти належне місце у європейському співтоваристві. Першим кроком у цьому керунку став вступ України до Ради Європи (далі – РЕ) і відповідне освоєння нею загальнолюдських стандартів цієї організації, головними з яких, без сумніву, є правозахисні принципи Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), відображені у його багаторічній практиці. Прийняття 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало, вочевидь, незаперечним свідченням серйозності намірів України поступово унормувати своє законодавство та практику його застосування відповідно до означених стандартів.

Перебуваючи на роздоріжжі між Сходом та Заходом, переживаючи суперечливе відчуття власної багатовекторності, Україна повільно, але переконано все ж крокує в Європу. Вступ України в ЄС є віддаленою, але досить привабливою перспективою, принаймні нині, коли, як відомо, Україна підписала угоду про асоційоване членство з ЄС [4, с. 41].

Неодмінною складовою правової системи ЄС є група його актів з прав людини, яка суттєво примножилася з огляду на розроблення та ухвалення ЄС у 2000 р. «Конституційного білю прав людини і громадянина цього наднаціонального утворення» [5, с. 40]. Його назва українською мовою (у перекладі Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України) звучить так: «Хартія основних прав ЄС» (далі – Хартія ЄС).

Вагомість цього документа щодо України визначається тим, що українська правова система має розвиватися у напрямку задоволення Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки [4, с. 42]. А саме дотримання прав людини є чи не найважливішим доказом, виявом дотримання принципу верховенства права. До дії міжнародних чинників трансформації вітчизняного законодавства у напрямку втілення означеного принципу у поточному законодавстві, долучаються й певні внутрішні фактори, а саме: створення вперше у вітчизняній історії Конституційної Асамблеї, яка має розробити проект оновленої Конституції України, в тому числі й щодо удосконалення конституційно-правових норм з юридичного гарантування основоположних прав і свобод людини і громадянина [6].

Характеризуючи окремі тенденції розвитку прав та свобод людини у європейському правовому просторі, на прикладі Хартії ЄС, а також відзначаючи значення її для захисту прав людини, можна констатувати:

По-перше, переважна більшість прав, закріплених в Хартії ЄС, – це «права людини». Отже, знання можливостей людини, що зафіксовані у ній, є важливими для тих громадян України, які перебувають у країнах ЄС чи мають намір туди виїхати.

По-друге, низка положень цього документа вносять суттєві новели у сучасне розуміння тих можливостей, котрі становлять інститут прав людини, а тому аналіз Хартії ЄС є важливим з огляду на перспективи удосконалення конституційно-правового механізму охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Зупинимося далі на окремих положеннях Хартії ЄС, що можуть мати значення для удосконалення положень Конституції України в напрямку зростання їх відповідності сучасним європейським стандартам.

Вже у преамбулі Хартії ЄС зазначено, що «людина та її інтереси – у центрі діяльності Союзу», а главу першу цього акту прямо названо «Гідність». Формулювання прав людини навколо поняття людської гідності, засвідчує, на нашу думку, визнання означеної властивості людини джерелом усіх її прав, а також поступове зростання значення гуманізму як системоутворювальної з-поміж інших засад сучасного інституту прав людини. Видається, що ця інтегративна властивість, частка природи людини, є принципово важливою для пояснення феномена «позитивної дискримінації» як відмінної риси сучасної концепції прав людини.

Так, глава третя Хартії ЄС «Рівність» охоплює правові норми, що закріплюють права дітей (ст. 24), права літніх людей (ст. 25), права осіб з фізичними та розумовими вадами (ст. 26).

Якщо висловити припущення, що сучасна інтерпретація поняття «гідності» людини (як її втілено, зокрема, в Хартії ЄС) має втілити на практиці ідею «соціальної компенсації органічної неповноцінності людини», тобто забезпечити виживання, гідне існування та розвиток індивідів, які внаслідок вроджених чи набутих вад потребують створення спеціальних «умов та засобів» [1, с. 8], котрі забезпечують їм «перемогу, а не поразку в боротьбі за життя» [5, с. 54–55].

Відтак, очевидним є неповна відповідність юридичних норм Конституції України соціальним стандартам, закріпленим в Хартії ЄС. Системний аналіз Хартії ЄС дає підстави дійти висновку про подальший розвиток інституту прав людини у напрямку дедалі більшого задоволення потреб людини. Тобто такого розуміння прав людини, яке відображається можливостями людини, необхідними для задоволення її життєво необхідних потреб. У цьому ракурсі важливого значення набуває, зокрема, ст. 36 Хартії ЄС, котра гарантує право на «доступ до послуг загальноекономічного значення». Такими послугами є, скажімо, платні послуги, які мають ключову роль для економіки і життєдіяльності сучасного суспільства і які надаються у сферах телекомунікації, транспорту, енергетики. Це ті права останнього покоління, які впроваджені до життя науково-технічним прогресом і посиленням соціальної функції держави [3, с. 165]. Вважаємо, що запровадження однойменного права людини у текст чинної Конституції України зумовлюватиме проведення цілеспрямованої державної політики у зазначених сферах

Відтак, навіть коротке ознайомлення зі структурою Хартії ЄС, а також із номенклатурою закріплених у ній прав людини, дає підстави побачити нову «філософію прав людини», яка отримує нормативне втілення в установчих документах ЄС, і запропонувати внести такі зміни та доповнення до тексту чинної Конституції України:

По-перше, з огляду на значущість поняття «гідність» у структурі Хартії ЄС варто погодитися з висловленою у науковій літературі пропозицією доповнити ст. 21

Конституції України ч. 2 таким змістом: «Гідність людини є основою її права свобод» [5, с.97].

По-друге, вельми актуальними правами людини з огляду на реалії українського суспільства є можливості, які випливають з ст. 36 Хартії ЄС «Право на доступ до послуг загальноекономічного значення». Видається, що закріплення однойменного права людини у чинній Конституції України є відповіддю на вимоги часу та практичною реалізацією положення п. 1 ст. 22 Основного Закону України про те, «що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними».

По-третє, «проекція» гідності на сферу соціальних стандартів прав людини передбачає внесення змін до ст. 46 цього Основного Закону такого змісту: «Людяного віку та людям з особливими потребами держава гарантує вжиття заходів, спрямованих на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції й повноцінної участі у суспільному житті».

Відтак, можна зробити висновок, що для повноцінного використання можливостей, які випливають із Хартії ЄС, необхідною є принципова лібералізація процесуально-правового статусу приватних суб'єктів, яка прямо уможливить оскарження ними актів інституцій ЄС на предмет порушення основних прав та свобод.

Хартія ЄС беззаперечно посприяла забезпеченню вищого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні норми цього документа здатні слугувати взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні. Норми цього документа сформовані з урахуванням світового та європейського досвіду, конституційних традицій держав-членів ЄС, а також практики ЄСПЛ і Суду ЄС [4, с. 162]. Водночас, є підстави констатувати певну обмеженість можливостей практичного застосування закріплених у Хартії ЄС стандартів прав людини у правовому порядку ЄС та необхідність гармонізації цих стандартів з однойменними правами, закріпленими у ЄКПЛ та інтерпретованими у практиці ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Баштанник В. Регламентация захисту прав людини у системі права ЄС: організаційно-правовий аспект / В. Баштанник // Право України. – 2006. – № 9. – С. 56.
2. Заблоцька Л. Формування ідеї прав людини в Європейському Союзі / Л. Заблоцька / Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом (збірник науково-практичних матеріалів). – Вип. 4. – К., 2005. – С. 99.
3. Соловйов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права / О. В. Соловйов // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 26. – К.: АОК, 2012. – 164 с.
4. Шевчук С. Шлях інтеграції в Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційні механізми / С. Шевчук, І. Кравчук // Ніщський договір та розширення Європейського Союзу. – К., 2001. – 124 с.
5. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000 // CHARTE 4958/00 (CONVENT 53). – Bruxelles, le 27 octobre 2000. – P. 40–47.